

II.

Transkribirani izvori

**Dokumenti vremena: proslava 1000. godina
Hrvatskoga Kraljevstva (1925.)**

1. RAĐANJE IDEJE O PROSLAVI

HR-HDA-1964. Obitelj Deželić, „Rođena zamisao o proslavi tisućgodišnjice Hrv. Kraljevstva“, kut. 8

1914.

U spomen-knjigu Emilija Laszowskoga, upisao sam dne 1. marta 1914. ovo:

Dana 1. ožujka 1914. u domu pobratima Emilyja Laszowskoga, kad je postala aktuelnom misao i zamisao izrečena u 21. sjednici Hrvatskoga Zmaja prve godine Zmajskog (nečitljivo), pretresivali smo i konačno zaključili, da se ima na najsajjniji način proslaviti 1000 godišnjica hrvatskoga kraljevstva. Godina, kad je okrunjen kralj Tomislav na Duvanjskom polju ne smije ostati bez složne manifestacije čitavog naroda hrvatskoga.

Ta godina mora se upotrebiti da se u hrvatskom narodu plane novom, jačom, žarčom, vulkanskom vatrom ljubav nasprama svetoj grudi hrvatskoj, nasprama

Idealima jedinstva i slobode. Pod devizom: „Još Hrvatska nej propala“ mora narod pred licem čitave Europe, na očigled cijeloga svijeta uskliknuti: Taj sam živ i ponosan i dok ima zadnjega Hrvata, taj će prije umrijeti, nego zatajiti i ostaviti sveto ime hrvatsko.

Čitav dan današnji razgovarali smo o tome, kako da ta slava bude dostojna. Već prije podne u društvu Svetoslava Gaja, a sada na večer uglavismo glavne ideje, a to su:

- I. Panteon ili Valhalu, hram hrvatske slave u Zagrebu ima se sagraditi. U velikoj srednjoj, ispod Kapele prostoriji imade bit velika slika iz hrvatske povjesti, reljefi i kipovi najvećih naših ljudi.
U podzemlju imadu biti grobovi velikana u kripti. Druga prostorija imade se opotrijebiti za galeriju slika svih hrvatskih umnika, junaka i slavljenika.
- II. Sam Dan proslave imade se proslaviti
 - a) Velikimi predstavama iz hrv. povijesti, na velikom javnom trgu n. pr. Starčevićevom. Drama imala bi biti: Dolazak Hrvata – Kralj Tomislav i dr. Te proslave mogle bi trajati čitav mjesec dana.
 - b) Internacionalni učeni kongresi – Svesokolski slet.
 - c) narodne igre, alka, moreska, 1000 tamburaša, 2000 pjevača i dr.

III. izložbe

- a) historično–kulturene u koju bi morale ući sve starine hrvatskog naroda od pamtivijeka do danas u što većoj množini npr. Kninski muzej itd.

b) etnografska iz svih hrvatskih zemalja

c) gospodarska, obrtna, koju bi imala prirediti zemlja

IV. slavnosne povorke. Sa historijskim kostimima i najvažnijim slikama iz hrvatske povijesti Na pr. jedna povorka „Dolazak Hrvata“ druga „Porin“ Trenkovi panduri itd. Skupine seljaka i seljakinja iz raznih krajeva hrv. zemalja. Slavoluci, vatrometi bakljade itd. g. 1925. imadu se u svim hrv. gradovima i općinama postaviti obelisci, spomenploče i slično uspomeni ovoj. Ovo je po prilici program koji smo iznad zamislili a Bože dao, da ga sretno izvedemo na slavu Boga velikoga i na čast hrvatskoga naroda.

E. Laszowski v.r. Dr. Velimir Deželić v.r.

M. Stahuljak⁸⁹ Tonka Deželić v.r.

Kao svjedok

1914.

29. ožujka 1914. bio sam s prijateljem Emilijem Laszowskim uzvan na objed uglednoj aristokratskoj porodici L. baruna Luje Vranyczana⁹⁰, gđe sam uz još neke odličnike proboravi vrlo ugodne časove. Sjedio sam čelo sto uz gđicu Adu Vraniczany⁹¹ kćerku domaćina s jedne strane na desno, dok je na lijevo od nje sjedio moj Emilije. Sama kćerka sjedila je čelo stola. Tom prigodom bili smo odlikovani osobito po domaćici i članovima porodice i počašćeni krasnim riječima o našem radu. Naročito nas je morao, pozvan po domaćinu osloviti Kapetan Cvitaš,⁹² istaknuvši naš rad osobito u družbi Braće Hrv. Zmaja!

Mi smo tu zgodu upotrijebili te smo razvili svoje misli o proslavi tisućugodišnjice hrv. kraljevstva, te nam je naročito pošlo za rukom, zainteresirati krasnu Adu, koja nije znala kako bi ljepše s nama postupala.

Dvorila me jelom i pilom. Nudila nas iza objeda kavom i konjakom. Morao sam dapače nepušač pušiti cigaretu koju mi je sama zapalila.

⁸⁹ Milan Stahuljak (1878 – 1962), skladatelj i dirigent. *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2025., pristupljeno 2. rujna 2025., <<https://www.enciklopedija.hr/clanak/stahuljak>>.

⁹⁰ Ljudevit (Luj) pl. Vranyczany-Dobrinović (Karlovac 13. veljače 1840 – Zagreb, 14. srpnja 1922). Gospodarstvenik i fotograf, vlasnik Karlovačke pivovare, veleposjednik i mecena umjetnika. Pristupljeno 2. rujna 2025. <<https://zagrebmojgrad.hr/ljudevit-vranyczany-dobrinovic-barun-veleposjednik-i-mecena-umjetnika/>>. *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2025. pristupljeno 4. rujna 2025. <<https://www.enciklopedija.hr/clanak/vranyczany-dobrinovic>>.

⁹¹ Ada Vranyczany-Dobrinović (Zagreb, 16. svibnja 1890 – 11. lipnja 1955. Zagreb), kći Ljudevita (Luje), muza brojnih hrvatskih umjetnika, pristupljeno 4. rujna 2025. <<https://www.geni.com/people/Ada-Vranyczany-Dobrinovic/6000000016163566702>> <<https://www.jutarnji.hr/kultura/art/velicanstveni-vranyczanyjevi-mocni-mecene-i-kolekcionari-koji-su-otkrili-bukovca-3732738>>.

⁹² Krunoslav pl. Cvitaš, K.u.K. časnik, Dnevnik Emilija Laszowskog 1914. – 1918., pristupljeno 4. rujna 2025., <<https://hrcak.srce.hr/file/317357>>.

1914.

Prije objeda pokazivao mi je barun sve svoje prostorije, kraljevskom raskoši uređene. K stolu sam morao ići prvi, jer me je uzevši ljubezno ispod ruke kazao

- Ti moraš iti prvi, jer si ti najXXXXiji (nečitljivo).

HR-HDA-635.5-5. DBHZ. Obilježavanje povijesnih obljetnica i kulturne proslave, kut. 80

13. svibnja 1918.

B= 69/918

Velecijenjeni gosp. uredniče!

U zadnjem broju „Hrvatskoga Zmaja“ pročitao sam sastavak o „Hrvatskom mileniju“, u kojem se osnutak hrvatskoga kraljevstva stavlja u god. 925. Držim da to nije nikako historički opravdano; a mnogo je vjerojatnije, da se je Tomislav proglasio kraljem koju godinu prije, najkasnije god. 924. Po Smičiklasu⁹³ to se je moglo dogoditi već nakon poraza Madjara god. 920. (Povjest hrvatska, str. 217.).

Nu taj događaj najbolje ustanovljuje pismo pape Ivana VIII. prigodom prvog splitskog crkvenog sabora, u kojemu nazivlje Tomislava hrvatskim kraljem (rex Chroatorum), a koje pismo Rački⁹⁴ stavlja pod god. 924. (Documenta, pag. 187.). Šišić⁹⁵ takodjer tvrdi, da je Hrvatska u doba prvog splitskog crkvenog sabora (925.) „već bila kraljevina“. (Priručnik, str. 212).

Najuljudnije molim, da ne zamjerite ovoj mojoj zanoviet; ali mislim, da sam to morao primjetiti kao ljubitelj historičke istine.

U Senju, 13. svibnja 1918.

S odličnim poštovanjem

Non quis, sed quid.⁹⁶

⁹³ Tadija Smičiklas (Reštovo Žumberačko, 1. listopada 1843. – Zagreb, 8. lipnja 1914.), hrvatski povjesničar. Smičiklas, Tadija. *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2025., pristupljeno 4. rujna 2025., <<https://enciklopedija.hr/clanak/smiciklas-tadija>>.

⁹⁴ Franjo Rački (Fužine, 25. studenoga 1828. – Zagreb, 13. veljače 1894.), hrvatski povjesničar, jezikoslovac, publicist i političar. *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2025., pristupljeno 4. rujna 2025., <<https://www.enciklopedija.hr/clanak/racki-franjo>>.

⁹⁵ Ferdo Šišić (Vinkovci, 9. ožujka 1869. – Zagreb, 21. siječnja 1940.), hrvatski povjesničar. *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2025. Pristupljeno 4. rujna 2025., <<https://www.enciklopedija.hr/clanak/sisic-ferdo>>.

⁹⁶ Ivo (Augustin) Guberina (Šibenik, 14. studenoga 1897. – Zagreb, 30. lipnja. 1945.), vjerski pisac i publicist često se potpisivao pseudonimom „*Non quis, sed quid.*“ (lat. „*Ne tko, već što.*“). *Hrvatski biografski leksikon* (1983.–2024.), mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2025., pristupljeno 14. rujna 2025., <<https://hbl.lzmk.hr/clanak/8151>>. Vjerojatno je da je ovdje riječ o njegovu dopisu.